

ANAMNESTICKÝ A ZVUKOVÝ DOTAZNÍK JAKO PROSTŘEDEK KE ZJIŠTĚNÍ HUDEBNĚ POSLECHOVÝCH ZKUŠENOSTÍ A POSTOJŮ STUDENTU OBORU UČITELSTVÍ PRO I. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Květoslava FOLPRECHTOVÁ
Pedagogická fakulta UP, Olomouc

Poslech hudby na I. stupni základní školy má v současné době ze všech hudebně výchovných složek nejméně uspokojivou didaktickou úroveň. Jeho častá absence v hodinách hudební výchovy je učiteli zdůvodňována tím, že děti neumějí soustředěně poslouchat "vážnou" hudbu, neboť doma jsou obklopeny hudbou "lehčích" žánrů, nebo naopak, že neumějí zpívat, a proto je důležitější věnovat hodiny hudební výchovy pouze zpěvu. Pokud se poslech hudby realizuje, pak v tradičním duchu jako izolovaná složka odtržená od ostatních hudebních činností (pěveckých, nástrojových a hudebně pohybových), jen jako jakýsi poslechový appendix hodiny, které chybí promyšlený hudebně vzdělávací cíl. I)

Nelze na tomto místě uvádět a podrobně analyzovat všechny současné nedostatky poslechu hudby 2), týkající se např. výběru skladeb, vhodné motivace, poslechové průpravy dětí, práce s hudebně výrazovými prostředky ap. Jsme toho názoru, že problém moderně koncipovaných poslechových činností je problémem učitele, dnes především nové generace učitelů vzdělávaných pedagogickými fakultami. Zajímalo nás proto, jakým způsobem se pod vlivem studia vysokoškolské hudební výchovy zformovaly osobnosti posluchačů nejvyššího ročníku oboru učitelství pro I. stupeň základní školy, jak se odrazil kontakt s katedrou hudební vědy a výchovy např. ve zvýšeném zájmu o koncertní život, o aktivní provozování hudby, o řešení diplomových úkolů. Chtěli jsme rovněž zjistit, zda jsou studenti - se svými současnými poslechovými zkušenostmi a postoji - připraveni v praxi řešit tak specifický úkol, jakým je školský poslech hudby.

Vzhledem k vysokému počtu posluchačů 4. ročníku (92) nebylo možné spoléhat pouze na metody pozorování a rozhovoru uskutečňované v průběhu

pedagogické praxe či sporadicky v rámci přednášky a seminářů (jistý prostor k diskusi nabízí ještě zkouška z didaktiky hudební výchovy). Proto se studenti podrobili pokusnému hudebně diagnostickému šetření formou anamnestického a zvukového dotazníku jakožto metod hromadného zjišťování informací skýtajících globální pohled na zkoumaný jev.

Anamnestický dotazník obsahoval dva okruhy položek: první se zaměřil na osobní údaje, studijní orientaci na střední a vysoké škole a zájmové aktivity včetně vyhraněných "koníčků"; druhý zjišťoval stupeň obliby uměleckých a hudebních žánrů, frekvenci návštěv olomouckých kulturních institucí, vybavenost domácností auditivní a audiovizuální technikou, čas věnovaný soustředěnému poslechu hudby, výčet oblíbených a nejčastěji poslouchaných skladeb, kvalitu pěveckých a nástrojových dovedností a schopnost jejich aplikace v pedagogickém procesu, názor na poslechové zájmy dětí mladšího školního věku a odpověď na otázku smysluplnosti učitelova hudebně výchovného působení ve škole. Zvukový dotazník zkoumal hudebně teoretické znalosti v návaznosti na živý poslech hudby (zazněly ukázky klavírních skladeb hlavních slohových období západoevropské hudby), orientaci v hudebních žánrech vážné i nonartificiální hudby, schopnost hudebně analytického myšlení a obsah fantazijních představ vyvolaných poslechem programní hudby.

Otázky v obou dotaznících byly formulovány jako otevřené, dále uzavřené dichotomní, polytomní a polytomní s určením pořadí alternativ. 3) Experimentální výzkum probíhal ve dnech 7. až 17. prosince 1992 na katedře hudební vědy a výchovy Pedagogické fakulty UP Olomouc. Zúčastnilo se jej 86 posluchačů (77 žen, 9 mužů) 4. ročníku rozděleného do pěti studijních skupin.

Metoda anamnestického dotazníku potvrdila některé skutečnosti, které tento obor charakterizovaly a byly známy z dlouhodobého sledování studijních a pedagogických výsledků posluchačů. Tou nejzávažnější skutečností bylo přijímání vysokého počtu studentů (cca 120) s problematickou kvalitou jejich hudebních schopností, pěveckých a nástrojových dovedností, dále nečekaně vysoké nároky, s nimiž se museli vyrovnávat především hudebně zanedbaní jedinci v disciplínách Hudební výchova, Hra na hudební nástroj a Didaktika hudební výchovy. Tento trend do určité míry zasáhl i zkoumaný ročník, proto nepřekvapuje například nízký počet studentů se zájmem o studium prohloubené hudební výchovy (15 - 17,44%), se zájmem o řešení diplomového úkolu s hudební tematikou (6 - 6,97%). Při aktivním poslechu nedávají studenti přednost hudbě vážné, jazzové či operní, nýbrž beatu, rocku, taneční a populární produkci, tedy hudbě rekreativního charakteru. Anamnestický dotazník prozradil vlažný zájem o kulturní dění Olomouce: koncerty Moravské filharmonie si občas přišlo poslechnout 39 (45,34%), Mezinárodní varhanní festival 30 (34,88%), přehlídku dětských pěveckých sborů Svátky písní 14 (16,27%) studentů. Rockové koncerty (Porta Olomouc) přitáhly k návštěvě vyšší počet - 52 studentů (60,46%), i když k návštěvě občasné. Hudbě pravidelně denně naslouchá 39 studentů (45,34%), zbývající jako důvod sporadického poslechu uvádějí častou psychickou únavu, nedostatek času způsobený denním dojížděním ze vzdáleného bydliště, nevhodně uspořádaným rozvrhem či péčí o dítě. K nejoblíbenějším skladbám skupiny studentů, kteří poslouchali pouze vážnou hudbu, se řadí Mozartova Malá noční hudba, Smetanova Má vlast

(výhradně Vltava), Bach a jeho varhanní díla, Vivaldiho kytarové koncerty v podání L. Filipové. 4). Studenti ostatní a skupina vyhraněných příznivců pop-rocku, folku apod. uvedli na prvním místě skupiny Queen, Brontosaury, Genesis a Nerez, ze sólistů zpěváky P. Collinse a J. Nedvěda. Nejčastěji poslouchanou skladbou je Magická flétna (transkripce Faunova odpoledne C. Debussyho).

Jako průměrné hodnotí své pěvecké a nástrojové dovednosti vysoký počet respondentů: 58 (68,02%). 41 studentů (47,67%) by nedokázalo ani po krátké přípravě zahrát dětem přednesovou skladbu odpovídající úrovni dosažených nástrojových dovedností. Zvládnutí dalších hudebně profesních dovedností, jako např. zpěv lidové písně a capella, zpěv s nástrojovým doprovodem, melodizaci říkadlového textu s improvizovaným doprovodem orffovských nástrojů připouští problematických 43 studentů (50,00%). 66 (76,75%) studentů zastává názor, že děti mladšího školního věku poslouchají v mimoškolním prostředí jak tzv. dětské skladby, tak hudbu žánrově i kvalitativně rozmanitou a určenou především dospělým posluchačům. Na dotaz, zda učitel I. stupně základní školy dokáže probudit a rozvíjet vztah dítěte k hudbě, odpovědělo kladně 84 posluchačů (97,67%). Někteří podmínili kladnou odpověď poznámkou k osobnosti učitele a jeho zájmu o hudbu a hudební výchovu, k volbě vyučovacích metod, k úrovni motivace dětí k hudbě, k rodinnému prostředí.

Zvukový dotazník poukázal na nedostatečné poslechové zkušenosti studentů v oblasti tzv. vážné hudby; např. hudební slohy barokní (Bach), klasický (Mozart), romantický (Chopin), impresionistický (Debussy), hudbu první poloviny 20. století (Janáček) a hudbu soudobou (A. Hundziak) správně určilo pouze 7 studentů (8,13%). 21 (24,41%) považovalo Mozarta za představitele hudby barokní, Bachovu tříhlasou symfonii zařadilo k romantismu 11 studentů (12,79%), do hudby klasické 10 (11,62%), rysy hudby soudobé jí přiřklo 5 studentů (5,18%). Naopak téměř bezchybně se studenti orientovali v jednotlivých hudebních žánrech (symfonická orchestrální skladba, operní árie, komorní skladba, koncert pro sólový nástroj a orchestr, píseň z muzikálu, černošský spirituál, dixieland, lidová píseň, skladba pro dechový orchestr a cimbálová muzika). Prokázali rovněž velmi dobré schopnosti hudebně analytické při vyhledávání shodných, podobných a rozdílných znaků vybraných přednesových skladeb s tzv. vyhraněnou společenskou funkcí (tanec, pochod, píseň), cit pro hudebně výrazové prostředky, zejména melodii, tempo a barvu.

Podařilo se splnit i poslední úkol zvukového dotazníku - verbálně vyjádřit představy adekvátní mimohudebnímu programu skladby s výrazně dramatickým nábojem (S. Prokofjev, suita z baletu Romeo a Julie, část Montekové a Kapuletí).

Z á v ě r

Nedostatečné poslechové zkušenosti studentů v oblasti tzv. vážné hudby jsou vyváženy znalostí hudby nonartificiální (pop-rock, folk, současná taneční píseň) a bezpečnou orientací v jednotlivých hudebních žánrech. Proti nezpěveným nástrojovým dovednostem stojí rozvinutá schopnost sluchově rozlišit dominantní výrazové prostředky hudby a schopnost emocionálního vcítění do

hudby s mimohudebním programem. Rozpory uvedených výslednic hudebně diagnostického šetření je možno řešit následujícím způsobem:

1. Posílit kontakt studentů s tzv. vážnou hudbou v disciplínách Poslech hudby a Hudba pro děti a mládež. Neopomíjet žánry nonartificiální hudby - zejména oblast jazzové produkce - a vést studenty k hudebně estetické analýze děl s cílem rozpoznat jejich skutečnou kvalitu.
2. Nástrojovou výuku zaměřit na studium drobnějších skladeb představitelů jednotlivých hudebních slohů a žánrů.
3. Rozvíjet praktické muzikantské aktivity všeho druhu (pěvecký sbor, instrumentální skupiny, studentský orchestr) u studentů, kteří k této činnosti mají předpoklady.

Poznámky:

- 1) Poledňák, I.: Hlavní metodické zásady poslechu hudby. In: 40 rozhlasových přednášek o hudební výchově. Praha 1970.
Folprechtová, K.: Didaktika poslechu hudby na I. stupni základní školy. Olomouc 1992.
- 2) Sedlák, F. a kol.: Didaktika hudební výchovy na I. stupni základní školy. Praha 1985.
Sedlák, F. a kol.: Nové cesty hudební výchovy na základní škole. Praha 1977.
- 3) Holas, M. - Váňová, H. - Duzbaba, O.: Metody a techniky výzkumu v hudební výchově. Praha 1987.
- 4) Tituly naznačují, že se spíše nežli o skladby oblíbené jedná o skladby nejčastěji poslouchané, resp. ty, které studenti znají ještě ze základní školy, které prezentují současné učebnice hudební výchovy, které znovuoživila populární osobnost interpreta apod.